

УДК 341.9

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3\(44\)-210-221](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-3(44)-210-221)

Смітюх Андрій Володимирович доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародного співробітництва, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, тел.: (048) 723-83-20, <https://orcid.org/0000-0002-4778-4143>

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЗА LEX CAUSAE У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА DE LEGE LATA VS. DE LEGE FERENDA

Анотація. Стаття аналізує питання застосування економічних санкцій у контексті міжнародного приватного права в Україні та ЄС, а саме – економічних санкцій, передбачених матеріальним правом, що підлягає застосуванню (*lex causae*). Ця проблема набуває особливої актуальності у випадку, коли суд застосовує іноземне право, що містить економічні санкції, і, відповідно постає питання – чи повинен він застосовувати відповідні публічно-правові норми іноземного права. Автор аналізує чинне законодавство України і колісійне право ЄС, нормативні та теоретичні підходи до застосування іноземних публічно-правових (імперативних, надімперативних) норм, теорії єдиної та спеціальної колісійної прив'язки, торкається відмінностей між застосуванням іноземного права та «врахуванням» впливу його норм на правовідносини. Питання економічних санкцій за *lex causae* розглядається автором з двох перспектив: «*de lege lata*» та «*de lege ferenda*». Автор приходить до висновку, що *de lege lata* в Україні застосування економічних санкцій за *lex causae* має відбуватися без жодних додаткових умов крім урахування застереження про публічний порядок; кваліфікація таких норм як надімперативних не вимагається і встановлення тісного зв'язку з правовідносинами не є обов'язковими. За правом ЄС можливість застосування економічних санкцій за *lex causae* повинна визначатися національним правом суду. Автор обґрунтовує доцільність внесення як до українського законодавства, так і до права ЄС змін, покликаних недвозначно вивести публічно-правові норми *lex causae* за межі колісійного методу регулювання. Автор відстоює точку зору про те, що це дозволить замінити «застосування» таких норм на «врахування» їх впливу на відповідні приватно-правові відносини; відповідно економічні санкції за *lex causae* враховуватимуться не безумовно, а тільки якщо буде встановлено тісний зв'язок таких правових положень з відповідними правовідносинами.

Ключові слова: економічні санкції, примусові заходи, обмежувальні заходи, міжнародне приватне право, *lex causae*, надімперативні норми, публічний порядок.

Smitiukh Andrii Doctor Habilitated in Law, Professor, Vice-rector for Research, Teaching and International Cooperation, Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, tel.: (048) 723-83-20, <https://orcid.org/0000-0002-4778-4143>

LEX CAUSAE ECONOMIC SANCTIONS IN THE CONTEXT OF PRIVATE INTERNATIONAL LAW: DE LEGE LATA VS. DE LEGE FERENDA

Abstract. The article analyzes the issue of applying economic sanctions in the context of private international law in Ukraine and the EU, specifically economic sanctions provided by substantive law to be applied (*lex causae*). This issue becomes particularly relevant when a court applies foreign law that includes economic sanctions, raising the question of whether the court should apply the corresponding public law rules of foreign law. The author analyzes the current legislation of Ukraine and EU conflict of law rules, as well as normative and theoretical approaches to the application of foreign public-law (mandatory and overriding mandatory) rules, the theories of unitary and specific conflict of laws links, and addresses the differences between the application of foreign law and the «consideration» of its impact on legal relations. The issue of economic sanctions under *lex causae* is considered by the author from two perspectives: "de lege lata" and "de lege ferenda." The author concludes that de lege lata in Ukraine, the application of economic sanctions under *lex causae* should have place without any additional conditions, except for considering the public policy reservation; qualification of such norms as overriding mandatory rule is not required, and establishing a close connection with the legal relations is not necessary. Under EU law, the possibility of applying economic sanctions under *lex causae* should be determined by the national law of the court. De lege ferenda the author believes it is appropriate to amend both Ukrainian legislation and EU law to clearly exclude public law rules of *lex causae* from the scope of the conflict of laws method of regulation. The author argues that this would replace the "application" of such norms with "consideration" of their impact on relevant private law relations; accordingly, economic sanctions under *lex causae* would be considered not unconditionally, but only if a close connection between these legal provisions and the corresponding legal relations is established.

Keywords: economic sanctions, coercive measures, restrictive measures, private international law, *lex causae*, overriding mandatory provisions, public policy

Постановка проблеми. Знаковим симптомом дезорганізації міжнародного порядку є зростання кількості економічних санкцій, які накладають держави та міжнародні організації. Попри те, що, як показують останні дослідження, ці заходи примусового впливу часто виявляються нелегітимними [1, с. 46], контрпродуктивними і навіть шкідливими [2, с. 82], їм важко знайти альтернативу: «санкції є поганою ідеєю за своєю суттю та не дуже ефективними на практиці ... але варто запитати, які ще варіанти доступні для політиків, окрім прямого примусу та військової сили» [3]. Економічні санкції поділяються на дві основні групи: передбачені Радою Безпеки ООН, введення яких, як вважається, втілює міжнародний консенсус і односторонні (unilateral) чи автономні (autonomous), тобто всі інші – введені окремою державою або ж групою держав виходячи із своїх інтересів [4]. Зокрема, Закон України «Про санкції» передбачає можливість введення 31 виду таких односторонніх санкцій, з яких принаймні 21 вид можна кваліфікувати як економічні [5]. У контексті міжнародного приватного права це означає, що можливі ситуації, коли економічні санкції за правом держави суду (економічні санкції за *lex fori*) та економічні санкції, встановлені правом, застосування якого визначають колізійні норми (економічні санкції за *lex causae*) не співпадатимуть, зокрема – якщо *lex causae* міститиме положення щодо економічних санкцій, відсутні у *lex fori*. Отже, виникає питання – чи має застосовувати суд норми, що передбачають економічні санкції за *lex causae* при розгляді приватно-правового спору і якщо так – то за яких умов?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання економічних санкцій у контексті міжнародного приватного права тісно пов'язане з проблематикою застосування імперативних (надімперативних) норм, серед дослідників, які зробили значний доробок у цих сферах слід відзначити таких авторів як Ю. Базедов, А. Бономі, Ф. Вішер, Б. Кортеше, М. МакПарланд, М. Да Сільвейра, Т. Шабадос, Дж. Харріс, А. Філіп.

Мета статті полягає у тому, щоб визначити наявні засади застосування українськими судами положень *lex causae* про економічні санкції, порівняти ці засади з тими, що передбачені правом ЄС і запропонувати шляхи вдосконалення відповідного правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. У цій роботі автор виходитиме з того, що економічні санкції – це «заходи економічного характеру, які обмежують комерційний або фінансовий обмін і приймаються державами або (міжнародними чи регіональними) організаціями в односторонньому чи колективному порядку, головним чином з метою спонукати державу, інших суб'єктів або осіб до проведення політики, яку суб'єкт, що запроваджує ці заходи, вважає бажаною, або спонукати їх до відмови від політики, яку цей суб'єкт вважає небажаною» [6, с. 6-7]; такі терміни як «обмежувальні заходи» (*restrictive measures*), «примусові заходи» (*coercive measures*) та «санкції» (*sanctions*) вважатимуться

ідентичними за значенням, якщо йдеться про заходи, які підпадають під наведене вище визначення. Сутнісно економічні санкції можуть полягати у заборонах чи обмеженнях комерційних операцій; у вилученні цінностей; у позбавленні прав; у невизнанні юридичних ситуацій, що впливають з рішень владних органів; або ж сприяти впровадженню певних стандартів (це так звані позитивні санкції, спрямовані на зміну правової системи відповідної держави) [7, с. 718-721].

Перш за все необхідно здійснити огляд положень національного міжнародного приватного права України, дотичних до досліджуваного питання. Ч. 1 ст. 6 «Обсяг застосування права іноземної держави» Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачає, що «застосування права іноземної держави охоплює всі його норми, які регулюють відповідні правовідносини» [8]; ч. 2 вказаної статті встановлює, що «застосування норми права іноземної держави не може бути обмежене лише на тій підставі, що ця норма належить до публічного права» [8]. Норми, які встановлюють економічні санкції вочевидь є нормами публічного права, отже, виходячи з положень ч. 2 ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право» економічні санкції за *lex causae* можуть бути застосовані; принаймні можливість їх застосування не може заперечуватися виходячи з їх публічно-правової природи. Водночас не можна не відмітити, що у вітчизняній доктрині висловлювалися і протилежні думки: так В. І. Кисіль зауважував, що «суд може застосовувати лише іноземні норми приватного права ... разом з тим не можна заперечувати того факту, що низка публічно-правових норм тісно пов'язані і взаємодіють із приватно-правовими відносинами ... суди в окремих випадках беруть до уваги, враховують іноземні норми публічно-правових законів, але не застосовують їх» [9, с. 224]. Цю тезу було висловлено у контексті положень ст. 14 «Імперативні норми» Закону України «Про міжнародне приватне право», згідно якої його норми «не обмежують дії імперативних норм права України, що регулюють відповідні відносини, незалежно від права, яке підлягає застосуванню» [8] (ч. 1), при цьому «суд, незалежно від права, що підлягає застосуванню відповідно до цього Закону, може застосовувати імперативні норми права іншої держави, які мають тісний зв'язок з відповідними правовідносинами» [8] (ч. 2).

Видається, що аналіз наведених висловлювання і нормативного положення слід здійснювати виходячи з того, що у теорії міжнародного приватного права існують два основні підходи щодо обсягу *lex causae*: теорія єдиної (всеохоплюючої) колізійної прив'язки (*Einheitsanknüpfungstheorie*), згідно якої посилання на іноземне право охоплює і приватно- і публічноправові норми відповідної правової системи і альтернативна їй *Sonderanknüpfungstheorie*, або ж теорія спеціальної колізійної прив'язки, яка виходить з того, що колізійні норми відсилають лише до приватно-правового сегменту правової системи [6, с. 39-43].

Можна бачити, що у нормативних положеннях ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право» недвозначно реалізований перший підхід. Концепція «врахування» (consideration) або ж «непрямого застосування» передбачає, що «матеріально-правова норма певного правопорядку ніби «інтегрується» до *lex causae* і наслідки такого «врахування» визначаються не за правом, до якого належить норма, а відповідно до *lex causae*, справа вирішується відповідно до *lex causae*, а певне положення третього правопорядку є лише елементом, який береться до уваги» [6, с. 44]. Видається, що за внутрішньою логікою цього підходу положення *lex causae* «застосовуються», а положення третього правопорядку «враховуються», проте у контексті чинного законодавства України цим підходом навряд чи можна керуватися, оскільки і у ст. 6 і у ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право» йдеться саме про застосування, а не врахування публічно-правових норм *lex causae* (ст. 6) і імперативних (надімперативних) норм (ст. 14), отже публічно-правова норма *lex causae* має бути застосована (саме застосована, а не врахована) згідно прямої вказівки ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право». Видається, що у разі необхідності застосування положень *lex causae* про економічні санкції положення ст. 6 «Обсяг застосування права іноземної держави» Закону України «Про міжнародне приватне право» створюють для цього необхідне і достатнє підґрунтя; натомість ч. 2 ст. 14 «Імперативні норми» Закону України «Про міжнародне приватне право» стосується ситуацій, коли йдеться про застосування імперативної норми «незалежно від права, що підлягає застосуванню», тобто такої, що не належить до *lex causae*, тобто – норми третього правопорядку.

Слід відзначити, що міжнародне приватне право ЄС, а саме ст. 9 Регламенту ЄС №593/2008 про право, що застосовується до договірних зобов'язань 2008 р. (Регламент Рим I), містить з цього приводу положення з відмінними формулюваннями: згідно ч. 3 ст. 9 Регламенту Рим I «можуть застосовуватися надімперативні норми права країни, у якій зобов'язання, що виникають з договору, мають бути або були виконані, якщо ці надімперативні норми обумовлюють незаконність виконання договору» [10].

Далі ми виходитимемо з того, що термін «імперативна норма» ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право» та термін «overriding mandatory provision», або ж «надімперативна норма» ст. 9 Регламенту ЄС №593/2008 про право, що застосовується до договірних зобов'язань 2008 р. (Регламент Рим I) адресовані одним і тим самим правовим нормам і є взаємозамінними: це «положення, дотримання яких країна вважає критично важливим для захисту своїх суспільних інтересів, зокрема політичного, соціального чи економічного устрою, настільки, що вони застосовуються до будь-якої ситуації, яка підпадає під їхню сферу дії, незалежно від того, яке право в іншому випадку було б застосовним до договору згідно з цим

Регламентом» (ч. 3 ст. 9 Регламенту [10]), які «слід відрізнити від виразу «положення, від яких не можна відступити за згодою сторін», і тлумачити більш обмежено» (п. 37 Преамбули Регламенту [10]). Отже, йдеться про виокремлення з маси звичайних імперативних норм певних положень, що підлягають застосуванню незалежно від того, яким правом врегульовано договір, тобто – незалежно від положень *lex causae*. Ототожнення «імперативних норм» ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право» та «надімперативних положень» Регламенту Рим I підтверджується правовою позицією Великої Палати Верховного Суду, сформульованою у Постанові від 16.11.2021 у справі № 904/2104/19 [11]. У цій Постанові Верховний Суд витлумачив положення ст. 14 «Застосування імперативних норм» Закону України «Про міжнародне приватне право» з прямим посиланням на ст. 9 Регламенту Рим I та виходячи зі встановлених нею критеріїв.

Основна відмінність у формулюваннях ч. 2 ст. 14 «Імперативні норми» Закону України «Про міжнародне приватне право» і ч. 3 ст. 9 Регламенту Рим I полягає у відсутності в останньому застереження «незалежно від права, що підлягає застосуванню». Як наслідок з положень ч. 3 ст. 9 Регламенту Рим I неможна зробити однозначний висновок про те, що вони не охоплюють випадки застосування публічно-правових норм *lex causae*, при цьому Регламент Рим I не містить окремих положень щодо надімперативних положень *lex cause*. Проте застереження «незалежно від права, що підлягає застосуванню» містить ч. 1 ст. 9 Регламенту Рим I – у самому визначенні надімперативних норм, що, на нашу думку, означає, що положення ст. 9 Регламенту про надімперативні норми (так само як і положення ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право») взагалі не адресоване жодним нормам *lex causae*. Як і у випадку з міжнародним приватним правом України цей висновок зроблений *de lege lata*, виходячи виключно з аналізу наявного правового регулювання, це констатація його стану, а не теза про те, яким має бути оптимальне правове регулювання *de lege ferenda*.

Водночас серед європейських вчених з цього питання існує дискусія: одні дослідники вважають, що імперативні норми права, яким врегульовано договір застосовуються безумовно [12, с. 1840; 13, с. 705; 14, с. 293-294; 15 с. 295], натомість інші заперечують автоматичне застосування імперативних норм *lex causae* [16, с. 438], зокрема стверджуючи, що «застосування валютних або торговельних обмежень, таким чином, залежало б від вибору права сторонами ... це означало б, що вибір сторонами права в таких справах призводить до автоматичного застосування публічного права країн, з якими справа, за винятком угоди сторін про вибір такого права, не має жодного зв'язку» [17, с. 87] і вважають що надімперативні норми *lex causae* повинні відповідати положенням ч. 3 ст. 9 Регламенту Рим I, тобто враховуватися на тих же засадах, що і надімперативні норми третіх країн [18, с. 181], за аналогією [17, с. 87], треті визнають, що це питання на рівні права ЄС не врегульоване [6, с. 67].

Серед доводів проти автоматичного застосування публічно-правових норм *lex causae*, обраного сторонами, заслуговує на увагу теза про те, що таке застосування може виключати дію публічно-правових (надімперативних) норм третіх країн, з якими у відносин є об'єктивний зв'язок [17, с. 88]. Дійсно, керуючись принципом автономії волі, який дозволяє обирати правову систему взагалі не обґрунтовуючи її зв'язок з врегульованими відносинами, сторони обирають зручне матеріальне право виходячи з певних чеснот, зосереджених у приватно-правовому сегменті відповідної правової системи, сприймаючи її як певне нейтральне та/або прогресивне правове середовище. Застосування норм з публічно-правового сегменту такої правової системи може блокувати дію публічно-правових норм третіх країн, які дійсно пов'язані з врегульованими відносинами і навпаки санкціонувати застосування абсолютно нерелевантних політично та або ідеологічно мотивованих публічно-правових норм *lex causae*, у тому числі – суто обмежувального характеру, зокрема – економічних санкцій.

Проти застосування публічно-правових норм *lex causae*, визначеного згідно колізійних норм висувається такий аргумент: колізійні прив'язки вибудовуються виходячи з певних критеріїв, що обґрунтовують підстави для застосування саме приватної складової правої системи, проте застосування норм, що належать до публічно-правового сегменту правової системи може виходити зовсім з інших критеріїв [16, с. 438]. Слід погодитися з тим, що колізійно-правові механізми покликані забезпечити поширення на відносини норм саме тих інститутів приватного права, до яких ці відносини найбільше тяжіють, при цьому навіть суміжні відносини у межах однієї правової ситуації можуть виявитися врегульованими правовими інститутами з різних правових систем (наприклад – якщо йдеться про зміст правочину і повноваження представників сторін, які цей зміст визначають при укладенні правочину). Тому автоматичне, без жодного аргументування слідування публічно-правового регулювання за приватно-правовим навряд чи виглядає виправданим.

Ст. 7 Римської Конвенції 1980 р. «Про право, що застосовується до договірних зобов'язань», розвитком якої є Регламент Рим I, передбачає, що «при застосуванні відповідно до цієї Конвенції права певної країни може бути надано дію імперативним нормам права іншої країни, з якою ситуація має тісний зв'язок, якщо та настільки, наскільки згідно з правом цієї іншої країни такі норми підлягають обов'язковому застосуванню незалежно від права, що застосовується до договору» [19]. Видається, що автори Римської конвенції так само не вважали за потрібне приділити увагу питанню імперативних норм *lex causae* (можливо тому, що вважали відповідь на це питання самоочевидною) і сконцентрувалися виключно на імперативних нормах третього правопорядку. А. Філіп називає формулювання ст. 7 Римської конвенції помилковим, пише, що замість вказівки на «право іншої країни», доцільно було би вказати «право будь якої країни» [17, с. 87]. У висновках Інституту Макса Планка з іноземного

приватного та міжнародного приватного права з побажаннями щодо розробки проекту документу, що згодом був прийнятий як Регламент Рим I зазначено, що «для всебічного висвітлення питання міжнародно імперативних норм логічним і бажаним видається також включити норму щодо міжнародно імперативних положень належного права договору (internationally mandatory provisions of the proper law of contract)» [20, с. 75-76], проте, можна бачити, що розробники Регламенту Рим I обійшли це питання увагою.

В цілому норми, що встановлюють економічні санкції є досить специфічними публічно-правовими положеннями. На відміну від норм приватного права, які є зазвичай політично та ідеологічно нейтральними і лише встановлюють рамкові правила цивільного обороту, норми публічного права можуть бути, а положення про економічні санкції з необхідністю є політично акцентованими та ідеологічно забарвленими. Ще однією особливістю економічних санкцій порівняно з нормами приватного права є їх ситуативність та мінливість: ці норми за визначенням переслідують певну політичну мету і з досягненням мети, або внаслідок зміни політичного курсу з будь-яких причин вони так само змінюються або скасовуються. Отже, виникає питання, чому суд як владний орган певної держави має поряд з нейтральними приватно-правовими нормами безумовно застосовувати положення, які втілюють мінливі ідеологічні та політичні установки уряду іншої держави. Це не виглядає виправданим.

Слід погодитися з Б. Кортезе, який пише, що якщо *lex cause* містить сутнісно ті самі економічні санкції, що й *lex fori*, суд порівнює ці санкції і визначає, чи переслідують вони одну й ту саму мету [7, с. 724] і може їх застосовувати, якщо вони не порушують публічний порядок *lex fori* (таке порушення навіть за ідентичності санкційних положень може виявлятися зокрема, у тому, що *lex cause* не встановлює певних виключень гуманітарного характеру, наявних у *lex fori* і актуальних у даному конкретному випадку) [7, с. 725].

Якщо *lex fori* не передбачає економічних санкцій, наявних у *lex causae*, при застосуванні міжнародного приватного права ЄС можливі два підходи: згідно першого критерії «надімперативності», передбачені ч. 3 ст. 9 Регламенту Рим I стосуються виключно умов, які беруться до уваги при кваліфікації положень права третіх країн, а економічні санкції за *lex causae* застосовуються автоматично як норми права, якому підпорядкований договір, незалежно від того чи можуть ці санкції кваліфікуватися як надімперативні норми, якщо вони тільки не порушують публічний порядок *lex fori* [7, с. 727] (таке порушення може зокрема вбачатися з того, що відповідні санкції засуджено Загальною Асамблеєю ООН, або якщо вони спрямовані проти країни *lex fori*, чи якщо у країні *lex fori* діють закони, що прямо заперечують ці санкції, або ж якщо ці санкції порушують міжнародне публічне право, зокрема у частині, що стосується прав людини) [21, с. 189]; згідно другого підходу до

економічних санкцій *lex causae* висуваються вимоги, передбачені ч.3 ст.9 Регламенту Рим I [6, с. 68] (і, відповідно, ч. 2 ст. 14 Закону України «Про міжнародне приватне право») щодо наявності тісного зв'язку із ситуацією. Видається, що можна виходити з презумпції наявності такого зв'язку коли *lex causae* визначений відповідно до колізійних норм, які складені таким чином, щоб забезпечувати застосування права, пов'язаного з відносинами, проте він дійсно може бути відсутнім якщо сторони здійснили вибір права, що підлягає застосуванню виходячи з принципу автономії волі.

Висновки та пропозиції. Видається, що у контексті міжнародного приватного права питання економічних санкцій за *lex causae* варто розглядати у двох аспектах: «*de lege lata*» і «*de lege ferenda*».

De lege lata в Україні економічні санкції (примусові заходи, обмежувальні заходи) за *lex causae* повинні застосовуватися судом в силу приписів ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право» як результат застосування колізійних норм та з урахуванням застереження про публічний порядок; кваліфікація таких норм *lex causae* як надімперативних норм і встановлення тісного зв'язку з відповідними правовідносинами не є необхідними.

Нейтральні формулювання ст. 9 Регламенту Рим I на нашу думку мають тлумачитися таким чином, що можливість застосування економічних санкцій (примусових, обмежувальних заходів) за *lex causae* має визначатися згідно національного права суду, оскільки міжнародне приватне право ЄС на це запитання відповіді не надає.

Проте *de lege ferenda* як до українського законодавства так і до права ЄС доцільно внести зміни, які недвозначно виведуть публічно-правові норми за межі сфери дії колізійного методу регулювання, що визначатиме необхідність оцінювати будь-які публічно-правові норми іноземного походження на предмет їх відповідності критеріям надімперативності і встановлювати тісний зв'язок надімперативної норми *lex causae* (у т.ч. такої, що встановлює економічну санкцію) з відповідними правовідносинами.

Максимально послідовне, недвозначне та чітке зрівняння надімперативних норм *lex causae* з надімперативними нормами третіх країн на законодавчому рівні, а також коригування законодавчої термінології дозволить судам послідовно «враховувати» (*consider*) такі норми, у тому числі – економічні санкції (примусові, обмежувальні заходи) за *lex causae* (точніше їх вплив на приватно-правові відносини) у випадку, якщо при розгляді справи з іноземним елементом буде встановлений тісний зв'язок з відповідними правовідносинами.

Література:

1. Palestini F. The Elephant in the room: Legitimacy and (De)Legitimation of International Sanctions *International Sanctions in Practice: An Interdisciplinary Perspective*. London: Routledge, 2025. P.45-61.

2. Hofer A. Unilateral Sanctions as a Challenge to the International Legal Order. *International Sanctions in Practice: An Interdisciplinary Perspective*. London: Routledge, 2025. P.63-82.
3. Beeson M. Sanctions rarely work, but are they still the least worst option? *The Conversation*. 28 February 2023. URL: <https://theconversation.com/sanctions-rarely-work-but-are-they-still-the-least-worst-option-199494>. (дата звернення: 17.03.2025).
4. Research-based progress report of the Human Rights Council Advisory Committee containing recommendations on mechanisms to assess the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights and to promote accountability. UN. Human Rights Council. Advisory Committee, UN Doc. A/HRC/28/74, 2015. 19 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/794129?ln=en&v=pdf>. (дата звернення: 17.03.2025).
5. Про санкції: Закон України від 14.08.2014. № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>. (дата звернення: 17.03.2025).
6. Szabados T. Economic Sanctions in EU Private International Law. Oxford: Hart Publishing, 2020. 280 p.
7. Cortese B. Economic Sanctions in International Law / Les sanctions économiques en droit international. *Hague Academy of International Law, The Law Books of the Academy*. Vol. 23. The Hague: Nijhoff, 2004. P. 717–759.
8. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>. (дата звернення: 17.03.2025).
9. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Довгєрта і В. І. Кисіля. К.: Алєрта, 2012. 376 с.
10. Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj/eng>. (дата звернення: 17.03.2025).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.11.2021 у справі № 904/2104/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990860>. (дата звернення: 17.03.2025).
12. Collins L., Morse C.G.J., McClean J.D., Briggs A., McLachlan C., Dickinson A. (eds.) Dicey, Morris & Collins on the Conflict of Laws. 15th ed. London: Sweet & Maxwell, 2012. 3024 p.
13. McParland M. The Rome I Regulation on the Law Applicable to Contractual Obligations. Oxford: Oxford University Press, 2015. 897 p.
14. Harris J. *Mandatory Rules and Public Policy under the Rome I Regulation*. *Rome I Regulation: The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe* / Ed. by F. Ferrari, S. Leible. Berlin; New York: Otto Schmidt/De Gruyter European Law Publishers, 2009. P. 269–342.
15. Bonomi A. Overriding Mandatory Provisions in the Rome I Regulation on the Law Applicable to Contracts. *Yearbook of Private International Law*. 2008. Vol. X. P. 285–300.
16. Basedow J. Conflicts of Economic Regulation. *The American Journal of Comparative Law*. 1994. Vol. 42, Issue 2. P. 423–447.
17. Philip A. Mandatory Rules, Public Law (Political Rules) and Choice of Law in the E.E.C. Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. *Contract Conflicts: The E.E.C. Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations: A Comparative Study*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1982. С. 81–110.
18. Vischer F. General Course on Private International Law. *Recueil des cours de l'Académie de Droit International de La Haye*. Vol. 232. The Hague: Martinus Nijhoff, 1992. 476 p.
19. On the law applicable to contractual obligations: Convention opened for signature in Rome on 19 June 1980: 80/934/EEC / Consolidated version CF 498Y0126(03). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41980A0934>. (дата звернення: 17.03.2025).

20. Max-Planck-Institute for Foreign Private and Private International Law: Comments on the European Commission's Green Paper on the Conversion of the Rome Convention of 1980 on the Law Applicable to Contractual Obligations into a Community Instrument and its Modernization. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. 2004. Vol. 68. P. 1–118.

21. Da Silveira M. Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2014. 412 p.

References:

1. Palestini, F. (2025). The elephant in the room: Legitimacy and (de)legitimation of international sanctions. In *International sanctions in practice: An interdisciplinary perspective* (pp. 45–61). Routledge.

2. Hofer, A. (2025). Unilateral sanctions as a challenge to the international legal order. In *International sanctions in practice: An interdisciplinary perspective* (pp. 63–82). Routledge.

3. Beeson, M. (2023, February 28). Sanctions rarely work, but are they still the least worst option? *The Conversation*. <https://theconversation.com/sanctions-rarely-work-but-are-they-still-the-least-worst-option-199494>

4. UN Human Rights Council Advisory Committee. (2015). *Research-based progress report containing recommendations on mechanisms to assess the negative impact of unilateral coercive measures on the enjoyment of human rights and to promote accountability* (UN Doc. A/HRC/28/74). Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/794129?ln=en&v=pdf>

5. Verkhovna Rada Ukrainy. (2014, August 14). Pro sanktsii: Zakon Ukrainy № 1644-VII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>. [in Ukrainian].

6. Szabados, T. (2020). *Economic sanctions in EU private international law*. Hart Publishing.

7. Cortese, B. (2004). *Economic sanctions in international law / Les sanctions économiques en droit international*. Hague Academy of International Law, The Law Books of the Academy (Vol. 23, pp. 717–759). Nijhoff.

8. Verkhovna Rada Ukrainy. (2005, June 23). Pro mizhnarodne pryvatne pravo: Zakon Ukrainy № 2709-IV. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>. [in Ukrainian].

9. Dovhert, A. S., & Kysil, V. I. (Eds.). (2012). *Mizhnarodne pryvatne pravo. Zahalna chastyna: pidruchnyk*. Alerta. [in Ukrainian].

10. European Parliament & Council of the European Union. (2008). *Regulation (EC) No 593/2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/593/oj/eng>

11. Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2021, November 16). *Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu u spravi N904/2104/19*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990860>. [in Ukrainian].

12. Collins, L., Morse, C. G. J., McClean, J. D., Briggs, A., McLachlan, C., & Dickinson, A. (Eds.). (2012). *Dicey, Morris & Collins on the conflict of laws* (15th ed.). Sweet & Maxwell.

13. McParland, M. (2015). *The Rome I Regulation on the law applicable to contractual obligations*. Oxford University Press.

14. Harris, J. (2009). Mandatory rules and public policy under the Rome I Regulation. In F. Ferrari & S. Leible (Eds.), *Rome I Regulation: The law applicable to contractual obligations in Europe* (pp. 269–342). Otto Schmidt/De Gruyter European Law Publishers.

15. Bonomi, A. (2008). Overriding mandatory provisions in the Rome I Regulation on the law applicable to contracts. *Yearbook of Private International Law*, 10, 285–300.

16. Basedow, J. (1994). Conflicts of economic regulation. *The American Journal of Comparative Law*, 42(2), 423–447.

17. Philip, A. (1982). Mandatory rules, public law (political rules), and choice of law in the E.E.C. Convention on the law applicable to contractual obligations. In *Contract conflicts: The E.E.C. Convention on the law applicable to contractual obligations: A comparative study* (pp. 81–110). North-Holland Publishing Company.

18. Vischer, F. (1992). *General course on private international law. Recueil des cours de l'Académie de Droit International de La Haye*, 232. Martinus Nijhoff.

19. European Economic Community. (1980). *Convention on the law applicable to contractual obligations (Rome Convention)*. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41980A0934>

20. Max-Planck-Institute for Foreign Private and Private International Law. (2004). Comments on the European Commission's Green Paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernization. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, 68, 1–118.

21. Da Silveira, M. (2014). *Trade sanctions and international sales: An inquiry into international arbitration and commercial litigation*. Kluwer Law International.